

यथा काष्ठम् च काष्ठम्

“खरं म्हणजे माणसाच्या हातात काही आहे, असं मला अजिबात वाटत नाही. नियतीच त्यांना खेळवत असते. नाहीतर आपल्याच माणसांची मनं दुखावण्याचं काम माणूस काय म्हणून करत असतो? एकमेकांवर जिवापाड प्रेम करणारी माणसं स्वतःचं मन सांगेल तसंच वागतात, असं का?”

‘जिवलग जिवाचे’ ही बृहद्कादंबरी वाचत असताना एक सूत्र आपल्याला घट्ट बिलगून असलेले जाणवत राहते. ते सूत्र आहे, ‘यथा काष्ठम् च काष्ठम्’. लाकडाचे ओंडके प्रवाहात पडल्यानंतर प्रवाहाचे त्यांच्यावर नियंत्रण असते. कधी जवळ येणे, संगतीने राहणे. पुन्हा एकमेकांपासून विलग होणे. प्रवास सुरू असतो प्रवाहाच्या सोबतीने मात्र जवळ येणे व दूर जाणे ही नियती ठरते. हे सूत्र केवळ आणि केवळ कुणा एका कुटुंबापुरते मर्यादित राहत नाही. ते वैश्विक रूप धारण केलेले सूत्र आहे आणि ते त्रिकाल कायम राहणारे आहे.

प्रस्तुत कादंबरी बृहद् म्हणण्याचे कारण तिचा आवाका आणि आकारमान. साडेपाचशे पानांची ही कादंबरी आहे. तिच्यात राघव-मीना, जय, जाई, राघवचे बाबा आणि आई, हे एक कुटुंब केंद्रस्थानी आहे. परंतु त्यांचा गोतावळा हा एखाद्या वृक्षाच्या फांद्याप्रमाणे पसरलेला आहे. हा गोतावळा शेजारी, मित्र, आप्त यांचा असतोच, परंतु तो जोडला जाण्यासाठी आवश्यक असतो तो ठायी असणारा प्रेमळ स्नेहभाव, आपुलकी, आदर, उदात्त मन, यामुळेच एक प्रेमळ, मधाळ मधाचे पोळे तयार होते. ज्यांच्या ठायी असे सद्गुण आहेत, त्यांच्यासाठी माणसांची कधी वानवा नसते, ते सर्व गुण अंगी असलेल्या या कुटुंबाचा जीवनपट या कादंबरीत उलगडलेला आहे.

अलीकडील काळात अमेरिका ही सोन्याची लंका ठरलेली आहे. अनेक कारणांसाठी कधीकाळी जिवाचा आटापिटा केल्यानंतर दर्शन देणारी अमेरिका आता मुंबई-दिल्लीसारखी जवळ आली आहे. शिक्षण आणि त्यानंतर करिअर याचे डेस्टिनेशन म्हणजे अमेरिका. एकदा अमेरिकेत पाय ठेवला की त्या पावलांच्या मागे पाऊलखुणा हळूहळू पुसट होत जातात. कधीतरी कारणाकारणांच्या निमित्ताने भारतात येणेजाणे हे पाहुण्यांसारखे ठरते. त्यामुळे मागे मातीची ओढ आणि वयाची कारणे सांगत घरादाराला बिलगून वसलेले आईबाप संध्याछायेच्या स्वरूपात दिसू लागतात. हे चित्रही आता नवीन राहिलेले नाही. यात महत्त्वाचा मुद्दा ठरतो तो अपरिहार्यतेचा. ती अपरिहार्यता टाळली जाऊ शकते, तशी ताणलीही जाऊ शकते. त्यालाच निर्माण होते, ‘यथा काष्ठम् च काष्ठम्!’

प्रस्तुत कादंबरी हे अंतर अधोरेखित करते. त्याचवेळी अमेरिकेत गेलेली माणसे अमेरिकन सिटीझनशिपचे कवच मिरवत असली तरी त्यांची भारताविषयीची, तिथल्या आप्ताविषयीची ओढ कमी झालेली नसते. इतकेच नव्हे तर भारतात असलेले संस्कार, परंपरा, समजुती यांना तडा जाऊ न देता, त्यांचे पालन करण्यात ही मंडळी कमीपणा न दाखवता

ग्रंथपान

चांगदेव काळे

संपर्क : ९८६९२०७४०३

जिवलग जिवाचे
नंदा भटमुळे

पुढाकार घेताना दिसतात. पारंपरिक लग्नसोहळा, माप ओलांडून गृहप्रवेश, डोहाळे, जन्मोत्सव, बारसे, यात्रा, देवदर्शन, मावंदे, श्राद्ध, पिंडदान असे संस्कार आणि सोहळे श्रद्धेने पार पाडण्यात या कादंबरीतील व्यक्तिरेखा हौसेने सरसावलेले आहेत. अमेरिका कर्मभूमी आहे तशी भारतभूमीही आहे. या भूमीत वावरताना इथला निसर्ग, तीर्थक्षेत्रे जशी सुंदर आणि पवित्र आहे, तशी इथली नातीही आहेत, यावर लेखिकेने मनापासून प्रेम केलेले आहे, त्याचा प्रत्यय ही कादंबरी देते.

कादंबरीत अनेक व्यक्तिरेखा येतात, तेव्हा त्यांना एकरूप ठेवण्याचे, त्यांच्यातला समतोल सांभाळण्याचे मोठे आव्हान लेखकासमोर असते. दोन संस्कृती भिन्न आहेत, त्यांच्यातले वेगळेपण दाखवताना कुणावर अन्याय होणार नाही, याचीही खबरदारी घ्यावी लागते. लेखिकेने निवडलेली निवेदनशैलीही प्रथमपुरुषी आहे. जाई, नीता, परेश, जय, आजोबा अशा व्यक्तिरेखा त्यांच्या मुखातून निवेदन करतात. त्यामुळे प्रत्येकाचे मनोगत हे स्वगताप्रमाणे आहे. त्यातून भावभावना, संवेदना, मनाचा मोकळेपणा सुंदरपणे व्यक्त झालेला दिसून येतो. संवादकौशल्य हे या कादंबरीचे खास वैशिष्ट्य म्हणावे लागेल. संवादातून श्रेष्ठ कादंबरीचा वेग लक्षात येतो असे नाही तर आपसातल्या संवादामधील आवेगही लक्ष वेधून ठरतो. ‘आईची माया कधी कमी होत नाही की मैत्रिणींचं प्रेम कधी सामान आवरल्यासारखं आवरून घेता येत नाही.’

‘कोण कुणाला जन्माला पुरलं आहे का कधी?’

जितका ज्याचा सहवास मिळाला तोच स्वीकारायचा आणि तेच भाग्य समजायचं.’ यासारखी जीवनतत्त्वज्ञान सांगणारी वाक्ये जीवनाकडे पाहण्याची पारदर्शक दृष्टी बहाल करतात, लेखिकेच्या समृद्धपणाची साक्ष देतात. परदेशप्रवास आणि वास्तव्य याचे अनुभवविश्व त्यांच्या लेखनातून व्यक्त झालेले आहे, त्यामागे त्यांची अवलोकनपरिपक्वता किती तरल आहे, याचा अनुभव ही कादंबरी देते. ‘जनरेशन गॅप’ व ‘दहा दिवसांचा पाहुणा’ हे दोन कथासंग्रह त्यांचे प्रकाशित आहेत. नात्यांचा सुंदर गोफ असलेली ही कादंबरी मनाचे प्रसन्नपणही जपणारी आहे. डॉ. प्रकाश लोथे यांची सुंदर प्रस्तावना या कादंबरीला लाभलेली आहे.

सतीश भावसार यांनी कादंबरीचे शीर्षक आणि आशय यांना समृद्ध करणारे मुखपृष्ठ सुंदर रीतीने सजवलेले आहे.

मूल्य ६०० रुपये सवलतीत ३५० रुपये

मनमुक्त निर्मळ लेखन

‘स्वतःचा संसार, स्वतःचे घर, स्वतःची बाग असावी ही मूलभूत वासना स्त्रियांमध्ये फार प्रबळ असते. हे सगळे करायला मनुष्यबळ लागते. नवरा हा त्याचाच एक भाग. नवऱ्याला घेऊन फिरायला जाणे कुत्र्याला नेण्यापेक्षा केव्हीही सोपे असते. झालेच तर नवऱ्याकरता प्रत्येक फायर हायड्रंटपाशी व प्रत्येक झाडापाशी थांबावे लागत नाही हे वेगळेच. भारतीय नवरे सोडले तर इतर बहुतेक नवरे उत्तम हॅन्डीमॅनसुद्धा असतात.’

‘हसायदान’ हा नवा कथा कम् लेखसंग्रह नुकताच प्रकाशित झाला आहे. लेखक डॉ. प्रकाश लोते यांची ‘धर्मधुरीण’ ही कादंबरी आपण वाचली आहे. राज्यशासनाचा पुरस्कार आणि मुंबई मराठी संघ यांचे बक्षीस लाभलेली ही कादंबरी तिच्या कथानकासोबत लेखकाच्या सुंदर शैलीमुळे वाचकांच्या पसंतीला उतरली होती. डॉ. प्रकाश लोते यांची भाषाशैली प्रसन्न आणि उत्स्फूर्ततेचा झरा वाटावा अशी सहज प्रवाही आहे. तिचा अनुभव या कादंबरीने दिलाच तसा ‘हास्यरेखा’ या कथासंग्रहाने त्यांच्यातला विनोदीशैलीचा परिचय करून दिला होता. तोच अनुभव देणारा संग्रह आहे ‘हसायदान’. शीर्षकावरून त्याची कल्पना येते. ‘वाटचाल’, ‘पुरुषांना शिंगे असतात’, ‘काचेच्या भिंती’ असा त्यांचा नाट्यप्रवास आहे. प्रा. राम शेवाळकर आणि दिलीप प्रभावळकर यांनी त्यांच्या मुरलेल्या विनोदीशैलीची खास दखल घेऊन सन्मानित केलेले आहे. ती कौतुकाची थाप यथार्थ असल्याची ग्वाही ‘हसायदान’ हा संग्रह देतो.

डॉ. प्रकाश लोते हे व्यवसायाने डॉक्टर आहेत, तेही अमेरिकेत. त्यामुळे भारत व अमेरिका असा प्रचंड भौगोलिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि व्यावहारिक परीघ त्यांनी पाहिलेला, अनुभवलेला आहे. त्याचे प्रतिबिंब ‘हसायदान’ मध्ये नितळपणे उमटलेले आहे.

कुठलाही लेख, हा साधारणतः शब्दमर्यादेच्या चौकटीत बसवलेला असतो. तसा बसवताना लेखकाला आपले उद्दिष्ट नेमकेपणाने मांडण्याची कसरत करणे अपरिहार्य ठरते. इथे लेखकाला कुठलीही कसरत करण्याची धडपड करावी लागलेली नाही, वा त्यासाठी कुठली तडजोडही स्वीकारावी लागलेली नाही. याचे कारण हे लेख स्वतंत्र, मुक्त आणि बंधनाच्या चौकटीपासून दूर आहेत. आपण एखादा अनुभव ऐकतो आहोत असा, तर कधी एखादा शोधनिबंध वाचतो आहोत, असा या लेखांचा थाट आहे. मध्येच वाचकांशी थेट संवाद साधलेला दिसून येतो. हे सारे ओघात सहजपणे त्या लेखांच्या प्रकृतीशी जुळणारे आहे. आपण काही उदाहरणे पाहूया; वूमन नीड्स हजबंद लाइक ए फिश नीड्स बायसिकल – हे एका सुप्रसिद्ध कु. ग्लोरिया स्टायनम यांचे विधान. याला अनुसरून आलेल्या लेखात – सायकल चालवणाऱ्या मासळ्या – स्त्रियांना पुरुष नवरा म्हणून का हवा असतो, त्याचे निष्कर्ष लेखकाने समोर ठेवलेले आहेत. मूषकगंड, खिसेगंड, संधिवातगंड, परिहारवृत्ती, नृत्यगंड आणि पंचिंग बॅगगंड हे ते निष्कर्ष, ज्यातून नवऱ्याचे स्थान सिद्ध होते; ‘पेस्ट कंट्रोलवाल्यापेक्षा नवरा केव्हाही स्वस्त आणि मस्त’, ‘नवरा म्हणजे

ग्रंथपान

हसायदान

डॉ. प्रकाश लोते

त्यासाठी माणूस वाचावा लागतो. त्याच्या जगण्याच्या दोन्ही बाजू स्वभाववैशिष्ट्ये समजावून घ्यावी लागतात. आवश्यक त्या ठिकाणी खात्रीशीर संदर्भाची पेरणी करावी लागते. लेखकाकडे हे गुण आहेत. ग्रामीण भाग, तिथला सगळा माहोल, शहरी भाग, सिनेमा, साहित्य, राजकारण असा चौफेर संचार असलेले लेखन, लेखकाच्या समर्थ लेखणीतून उतरले आहे. असे विविध विषयांना प्रसन्न शैलीत गुंफलेले लेखन खूप काळानंतर वाचायला मिळाले. विषयात नावीन्य असेल आणि ते नेमकेपणाने ओघवत्या शैलीत आले असले तर वाचक त्याचे मनापासून स्वागत करतो. हसायदानचे स्वागत ‘धर्मधुरीण’ सारखेच होईल असा विश्वास वाटतो.

साहित्यातील नावीन्यपूर्ण अभिरुचीचा सातत्याने शोध घेणारे ग्रंथालीचे संस्थापक दिनकर गांगल यांची सुंदर प्रस्तावना या पुस्तकाला लाभली आहे. ते लिहितात, ‘कमाल वाटते ती त्यांच्या संदर्भविपुलतेची. त्यामधून लोते यांची प्रगल्भता जाणवते आणि त्यांचे विचारविश्व केवढे व्यापक व सखोल असेल असे मनात येते. मनुष्यजीवनाची एवढी तपशीलवार जाण असलेला सूक्ष्म निरीक्षणशक्तीचा लेखकच उत्तम दर्जाचे विनोदी व संवेदनाक्षम साहित्य लिहू शकतो.’

लेखांसाठी खास रेखाचित्रे काढून त्यांना सजवलेले आहे. त्याचप्रमाणे मुखपृष्ठावर सुंदर आशयसंपन्न सजावट केलेली आहे. ही चित्रे व सजावट चित्रकार सतीश भावसार यांची आहे.

मूल्य २०० रुपये सवलतीत १२० रुपये

अभ्यासयुक्त आणि अभ्यासउपयुक्त लेखन

“एका समुद्रापासून, दुसऱ्या समुद्रावरून, तिसऱ्या समुद्राकडे असा झालेला त्या तेजोनिधीचा दिवसभराचा प्रवास संपूर्ण अनुभवला नि तृप्त होऊनही ओढ लागून राहण्याची ‘अवस्था’ प्राप्त झाली. एक लसलसता लोहगोल नि दुसरा खळाळता नीलोत्पल. भारतभूच्या शेवटच्या टोकावर उभं राहून तुझ्यासह प्रकाशाच्या ह्या उत्सवाची साक्षीदार झाले, तेव्हा मन गात होतं...
“तू सूर्याचे तेज, उदधिचे गांभीर्यही तूची... स्वतंत्रते भगवती...”

ललित लेखनात विषयाला बंधने नसतात तशी त्याच्या शैलीचीही अपेक्षा फारशी बाळगली जात नाही. किंबहुना शैलीकडे अधिक बारकाईने लक्ष देण्याची गरज नाही. असाच अलीकडील ललित लेख लिहिणाऱ्या लेखकांचा समज झालेला दिसतो. ही बाब मुक्तछंदातील कविताबाबत तर लक्षात येतेच. तीच अवस्था लेख लिहिणाऱ्याच्या बाबतीत दिसून येत आहे. त्याचे परिणाम काय होतात, हेच बहुतेक लेखकांना माहीत नसावेत किंवा त्याबाबतीत ते बेफिकीर असावेत. ‘अरिंदम’ हा लेखसंग्रह याला अपवाद म्हणावा लागेल. नव्हे तो आहेच. ललित लेख लिहिताना शैली तर असावी लागतेच, त्याचसोबत अभ्यास, संदर्भाची चपखल योजना, त्याच्या भाषेचे सौष्ठव आणि त्यात असलेले घट्ट विणीचे सूत्र, यांचे चोख भान असलेले लेखन म्हणजे ‘अरिंदम’!

‘अरिंदम’ या संग्रहात एकूण पंधरा लेख आहेत. हे सर्व लेख पूर्वप्रकाशित आहेत. त्यांचा कालखंड मात्र वेगवेगळा आहे. त्यामुळे त्यांची पुन्हा एकत्रित उजळणी होऊ शकेल. आपली स्मरणशक्ती तल्लख असेल तरीही हा एकरूप असलेला संग्रह ताजा आहे आणि तो वाचनानंद देणारा अनुभव ताजाच आहे, अगदी नवांकुरलेल्या रोपासारखा. तोही दमदार, कसदार आणि सुपीक जमिनीतून आल्यासारखा!

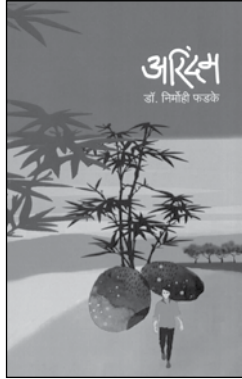
‘घड्यातील अंतर्नाद’ हा लेख आरती प्रभू ऊर्फ चिंतामणी त्र्यंबक खानोलकर यांच्या साहित्य-लेखन आणि चरित्र यांचा मागोवा घेणारा आहे. खानोलकर यांनी कविता, नाटक, कादंबरी, लघुकादंबरी असा मोठा आणि दर्जेदार साहित्यखजिना आपल्यासाठी चिरंजीव म्हणून ठेवलेला आहे. या साहित्यात खानोलकर यांनी वापरलेल्या प्रतिमा आणि प्रतीके यांचा शोध घेणे, ही अवघड आणि अभ्यासाची कसोटी पाहणारी कामगिरी आहे. लेखिकेने खानोलकर साहित्याचा सखोल अभ्यास केला. आपल्याला अपेक्षित असलेल्या गुहेच्या द्वाराशी पोहोचल्या आणि नेमकेपणाने वारंवार येणारी प्रतीके आणि प्रतिमा शोधून काढल्या, त्यांचे त्या त्यानुसार आलेले संदर्भ आणि अन्वयार्थ यांची संगती लावण्याचा प्रयत्न केला आणि तो चपखल असल्याची खात्री लेख वाचत असताना मनोमन पटत जाते. हा लेख वाचून झाला तेव्हा लेखिकेच्या प्रतिभेने थक्क झालो आणि क्षणभर वाटले, आणखी पुढे लेखिकेने काही लिहिले नसते तरी चालले असते.

पं. यशवंत देव हे संगीतकार म्हणून आपणास सुपरिचित आहेत. तसेच ते उत्तम कवी आहेत. त्यांनी आचार्य रजनीश ऊर्फ ओशो

ग्रंथपान

अरिंदम
डॉ. निर्मोही फडके

जागा हळुवारपणे अधोरेखित कराव्यात, यांचा उत्तम पाठ म्हणजे हे दोन लेख आहेत. आपुलाचि संवाद आपणाशी अशी कीर्तनाला जवळीक साधावी, ही निवेदनपद्धती तर अफलातून म्हणायला हवी. संतसाहित्य आणि त्यात स्त्री संत यांच्या साहित्याचा अभ्यास, शोध लेखिकेने किती घेतला आहे, हे लेखांवरून लक्षात येते.

‘अरिंदम’ हे शीर्षक तसे अपरिचित किंवा आपले अज्ञान दाखवणारे. हे एका लेखाचे शीर्षक आहे आणि तेच या संग्रहासाठी योजलेले आहे. या शब्दाचा लेखिकेने दिलेला अर्थ आहे, ‘शत्रूला जिंकणारा तो अरिंदम!’ हा लेख समुद्रावर आधारित आहे. तो वाचत असताना असे वाटते आपण एक काव्य वाचतो आहोत. त्याच्याविषयी लेखिका लिहितात, ‘समुद्र हे तुझं एक अजब रूप गर्भश्रीमंती बाळगणारं. अनेकांना अनेक प्रकारे भावणारं, अनेक प्रकारे घाबरवणारं. जीवन देणाराही तूच नि काही वेळा ते घेणाराही तूच. खरं तर तुझ्यावर स्वारी करणारे आम्ही म्हणजे तुझे शत्रूच, पण त्यांनाही जिंकणारा तूच...’

सुप्रसिद्ध कवी, संपादक अरुण शेवते यांनी ब्लर्बमधून या संग्रहाचे वैशिष्ट्य ठळकपणे उद्धृत केलेले आहे.

सतीश भावसार यांनी खूप सुंदर मुखपृष्ठ सजवलेले आहे.

यांच्यावर ज्या कविता लिहिल्या आहेत त्या ‘रुबाई’ या काव्यप्रकारातील आहेत. रुबाई म्हटले की उमर खय्याम आपल्या नजरेसमोर उभा राहतो. यशवंत देव यांची रुबाई उमर खय्यामच्या मांडीला मांडी लावून एकाच पंक्तीला बसणारी आहे. चार ओळीत ती कशी असते, तिचे तंत्र कसे, विषय-आशय कसा, याची सोदाहरण मांडणी व विश्लेषण लेखिकेने ‘देवांची रुबाई’ या लेखात केलेले आहे.

ज्ञानपीठ पुरस्काराने सन्मानित विंदा यांच्या कवितेत अनेक वेळा वेगवेगळ्या रूपात आलेली प्रतिमा म्हणजे ‘सुवर्ण.’ या प्रतिमेचाही शोध खानोलकरांप्रमाणेच सखोल अभ्यास करून एक सुंदर लेख लिहिलेला आहे.

साहित्य हा लेखिकेचा अभ्यासाचा विषय. तो अभ्यास ‘अभ्यासोनि प्रकटावे’, ‘काळाच्या पलीकडे’, ‘आमार सोनार देश’ या लेखांतूनही दिसून येतो. आताचा काळ- ‘डॉट कॉम’शी एकरूप झालेला आहे. ‘डॉट कॉम साहित्याचे दिवस’, ‘आता विश्वात्मके डॉट कॉम’ या शीर्षकाचे आहेत. डॉट कॉमची साहित्याशी घातली जात असलेली सांगड, ही भाषिक-साहित्यिक-वैचारिक पातळीवर कसा बदल घडवू पाहत आहे, याचा सुंदर वेध घेतलेला आहे.

आपण शैलीविषयी बोलत होतो, त्यासाठी आपल्याला ‘तो अजून नीटसा भेटलाच नाही’ आणि ‘जगाच्या कल्याणा संताच्या विभूती’ या दोन लेखांचा आवर्जून उल्लेख करावा लागेल. आपण एखादा विषय कसा फुलवत न्यावा, त्याच्या नेमक्या

मूल्य २०० रुपये सवलतीत १२० रुपये

झपाटलेल्या कालखंडाचे निवेदनात्मक चित्रण

“खरेच राजा कालस्यकारणम्! किती खरे आहे हे सुभाषित! दुर्योधनाच्या हेकटपणामुळे दोन्ही कुलांचा नाश तर झालाच पण असंख्य माणसं मारली गेली. रावणामुळे सगळा युरोप उद्ध्वस्त झाला. बेचिराख झाला. काहीही अपराध नसताना लाखो ज्यूंचे शिरकाण झाले. जपानच्या राजामुळे कित्येक सैनिक धारातीर्थी पडलेच पण टूमनच्या निर्णयामुळे नागासाकी, हिरोशिमा मधील लाखो निष्पाप जिवांना प्राणास मुकावे लागले, जगले ते अजून मरणप्राय यातना भोगताहेत- त्यांचा काय दोष होता?”

भांडवलदाराने आपल्या भांडवलाच्या जोरावर एखादा उद्योग सुरू केला. त्याची चांगली भरभराट झाली, तर त्याचा फायदा सामान्यतः अनेकांना होतो. तसा त्याचा त्रासही होतो. चांगुलपणाचा आव आणला की जनतेला त्याची भुरळ पडते. ती त्यांच्यासाठी धावू लागते. यात आपण भरडले जात आहोत, आपले शोषण होत आहे, याची जाणीव तिला त्याक्षणी होत नाही. त्याचा एक धागा या कादंबरीत प्रथम येतो.

राजकारण नावाची एक संकल्पना आहे. तिचे स्वरूप अदृश्य असले तरी परिणाम प्रत्ययकारक असतात, त्याचे दृश्यस्वरूप हळूहळू आकार घेते. हा आकार फार थोड्या जनतेला लयाची संधी उपलब्ध करून देत स्वतःकडे सावलीचे श्रेय घेतो, इतरांसाठी मात्र तो क्रूरपणे झळा सोसण्यास भाग पडतो. हा दुसरा धागा या कादंबरीच्या गुंफणास सहकार्य करतो.

भाबडेपणा, बेरकीपरा, साळसूदपणा, धूर्तपणा, चाणक्यनीती या गुणांचा समुच्चय असलेली माणसे समोरासमोर येतात तेव्हा बळी जातो भाबड्यापणाचा, पण चाणक्य म्हणवणाऱ्यांनाही कुणाच्या हातचे बाहुले म्हणून वागावे लागते, हेही खरेच!

राज्यस्तरावर चालणारे राजकारण हे सत्तेभोवती रिंगण धरून चाललेले असते. त्याची नजर आणि आधार असतो तो केंद्राच्या रिंगणात वावरणारे, राजे या उपाधीचा सन्मान राखणारे थोर नेते, तर ग्रामीण भागातले सरपंच, पाटील स्तरावरचे राजकारण भावबंदकी स्वरूपाचे. यात वावरणारी सगळी मंडळी जनतेचे कल्याण करण्यासाठीच आहेत हा समज जेव्हा पीळ सैल करतो, तेव्हा अशी कादंबरी जन्म घेते, तिचे शीर्षक आहे- ‘राजा कालस्यकारणम्’...

बन्सीलाल शेट ‘साखर कारखाना’ हा एक उद्योग सुरू करतो. तो करण्यासाठी ज्या ज्या आवश्यक वस्तूंच्या करणे आवश्यक आहे त्या तो दूरदृष्टीने राबवतो. त्या राबवताना जो व्यवहारी धोरणीपणा आणि जिथे नमते घ्यायचे तिथे चाणाक्षपणा दाखवण्यात शेटजी जराही कसूर ठेवत नाहीत. एक हाती साखरसाम्राज्य उभे करतात तटबंदीसहित. पण काळ सगळ्या वेळी सारखाच प्रवाह धारण करत नाही. पुढे अनेक प्रवाह येऊन मिळतात. काही शुद्ध असतात तसे काही मलीन. त्यांचा परिणाम व्हायचा तोच होतो. साम्राज्याच्या तटबंदीला खिंडारे पडू लागतात, तटबंदीचे चिरे निखळू लागतात. आणि एक दिवस साम्राज्याचे विघटन होते. इथे हे आपोआप होत नाही. त्याच्यापाठी असते एक कारण, ते आहे

ग्रंथपान

राजा कालस्यकारणम्! बा.ग. केसकर

आहे, त्याचे एक उदाहरण म्हणून याकडे निर्देश करता येईल. खूप मोठा आवाका असलेले हे कथानक तत्त्वज्ञान, मानसशास्त्र यांचे दर्शन घडवते. प्रवाहाच्या ओघात जो सहजपणा असतो तशी अनेक स्थळे आपणास सहजपणे या कादंबरीत आढळतात. संवाद आणि त्यात आलेले सौंदर्य सहज भावणारे आहे.

‘काही लहरी, लाटा अशा असतात की त्या, त्या त्या काळावर स्वार होतात, त्यावेळी दुसरा विचार क्षीण होत जातो.’ ‘कोणताही वाद, विधान परिपूर्ण असत नाही.’ ‘माणसाचा मूळ स्वभाव ध्यानात न घेता एक आदर्श म्हणून मॉडेल रेटले तर कालांतराने ते फोल वाटू लागते.’ ‘सत्ता, संपत्ती व सुंदरी माणसाच्या स्वार्थी आदिम प्रेरणेला कधी जागृत करील सांगता येत नाही.’ यांसारखी सुंदर वाक्ये लेखकाच्या सामर्थ्याची साक्ष देतातच. ती वाचत असताना आपणही काही क्षण दिड्मूढ होतो.

लेखक बा.ग. केसकर यांचे चार कथासंग्रह आणि तीन कादंबऱ्या प्रकाशित आहेत. रामदास फुटाणे दिग्दर्शित ‘सुर्वता’ हा महाराष्ट्र शासन पुरस्कारप्राप्त चित्रपट त्यांच्या ‘कुणाच्या खांद्यावर’ या कादंबरीवर आधारित होता. ‘दरी’ ही कथा ‘भारतीय कहानियाँ’ या पुस्तकात समाविष्ट आहे.

सुप्रसिद्ध साक्षेपी संपादक विजय कुवळेकर यांची अतिशय सुंदर प्रस्तावना या कादंबरीला लाभलेली आहे. सुप्रसिद्ध चित्रकार शिरीष घाटे यांनी आशयसंपन्न सुंदर मुखपृष्ठ या कादंबरीला दिलेले आहे.

मूल्य २५० रुपये सवलतीत १५० रुपये